Arkitekten berättar

Carmen Izquierdo

Esencial AB

afa FASTIGHETER

Förvalta kulturen och bidra till utvecklingen av stadsdelen

”Vi vet vad vi har, ett hus för folk i stan!” Så lät progglåten när proteströrelsen krävde bryggeriet kvar i samband med saneringsvågen som gick 1976 och bryggeriets byggnader var hotade för rivning.

”Stockholm har jämt befunnit sig i en övergångstid mellan gammal och nytt. Så var det för August Blanche som såg hyreskasernerna tränga ur kåkslummen, för Strindberg och esplanadsystemet, för Stockholms utställarna 1897 och 1930 och för alla oss som bevittnade Norrmalmsregleringen, Klaras undergång, Brunkebergsåsens utjämning.” skrev Per Wästberg.

Så är det egentligen för alla byggda miljöer som överlever många generationer av människors bruk. Samhällsideal och behov förändras men det byggda består och miljöerna befinner sig alltid i ett slags övergång, mellan dåtid och framtid. Det går särskilt väl att avläsa förändringarnas spår på Münchenbryggeriets område, där årsringarna tecknar sig tydliga.

Förbi är de stora saneringarnas tid. Tryggt visar dagens ambitioner för området en medvetenhet för värden som finns i den kulturmiljön vi förvaltar, och en vilja att bevara och samtidigt utveckla dessa värden utifrån vår tids behov.

Ludvigsberg.

Bryggeriarbetare granskar flaskor.

Genom att integrera befintlig bebyggelse och mångsidiga verksamheter med kompletterande bebyggelse och funktioner, som bostäder, är avsikten att skapa en blandad stadsmiljö som är levande under dygnets och säsongernas alla tider. Denna idé ligger till grund för såväl de föreslagna byggda tilläggen i området som för de nya rumsliga samband och kopplingar som föreslås genom området med avsikt att tillgängliggöra kvarteret, bjuda in till rörelse genom området och avhjälpa passagemöjligheterna för gående och cyklister mellan Ludvigsbergs höjder, Söder Mälarstrand och kajen mot Riddarfjärden.

Förvalta historien

Münchenbryggeriet är en oerhört spännande plats att arbeta med tack vare dess rika historik och dramatiska topografi och rumslighet. Byggnaderna och verksamheterna har haft en tydligt bidragande roll i utvecklingen av Södermalm som stadsdel och är idag en självklar referens i stadsbilden.

Platsens identitet är kopplad till malmens tidiga etableringar av förstadsbebyggelse, där tjärbrännerier, varvsverksamhet, manufakturer, och bryggerier i sjönära lägen kompletterades med enklare bebyggelse på de svårtillgängliga höjderna. Kvarterets verksamheter har utvecklats med tiderna liksom genom stenstadens expansion fram till bergsbranterna. Idag inhyser kvarteret historiska industribyggnader, moderna lokaler för arbetsplatser, mindre och moderna manufakturer, kulturverksamheter, samlingslokaler, konferens, och utbildning.

Det tidiga undersökandet av en plats, inför tillförandet av ett nytt lager bebyggelse, är en av mina favoritfaser

under arbetet. Trots att jag, liksom många söderbor, har en relation till denna plats, gav platsbesöken inför projektet rikligt med nya intryck – spåren av andra tider framstod nu som gåtor att reda ut för att avslöja platsens hemligheter. Tack vare historiska bilder, ritningar och arbete med kulturgeografer och bebyggelseantikvarier, har vi fått en fördjupad förståelse för livet och arbetet i området genom tiden. Det som vi lärt oss försöker vi låta ligga till grund för och bygga vidare på när vi tänker på områdets framtid.

Låt oss minnas och förstå varför det ser ut som det ser ut idag

Skinnarviken var under 1600- och 1700-talet den viktigaste kommunikationspunkten längs hela Söder Mälarstrand, och dess plana yta kom att växa sig större under åren genom sprängningar och utfyllnader fram tills början på 1900-talet då man formaliserade den i sin nuvarande utbredning.

Skinnarviksgatan kom den bergsväg som kopplade samman Skinnarviken och dess hamn med den övre delen av staden att kallas. Dess sträckning hittar man första gången utritad på en karta från 1702, den delade det nuvarande kvarteret i två delar. Fram till början på 1900-talet var gatan kantad av bebyggelse som innehöll kontorshus och bostäder för både ledning och arbetare till de etablerade manufakturer och industrier som fanns på platsen. På höjden vid korsningen mellan Skinnarviksgatan och Duvögränd, byggdes 1860 Ludvigsbergs Disponentvillan, ritad av dess innehavare, och metallverkstädernas ägare, ingenjören Jacques Lamm.

I mitten på 1800-talet samsades alltså två industrier på denna plats. Öster om Skinnarviksgatan hade Ludvigsbergs Mekaniska verkstad sitt säte, och västerut hade Münchenbryggeriet etablerats i en tidigare kakelfabriksbyggnad. Bryggeriets anläggning växte sig större under 1800-talet genom tomtförvärv västerut och genom sprängningar söderut, och i början på 1900-talet expanderade den österut för att omfatta även Ludvigsbergsverkstädernas anläggning.

I samband med den expansiva perioden byggdes det nya ståtliga bryggeribyggnader, ritade av Hjalmar Kumlien och Richard Leonard Lindquist, som idag bildar områdets vidsträckta karaktäristiska fasad mot Söder Mälarstrand tillsammans med tillbyggnaderna från 1920-, 50- och 70-talen. Den nu sammanhållna fasaden mot Riddarfjärden täckte igen Skinnarviksgatans mynning mot hamnen och gatan ledde nu enbart ner till gårdsplanen. Samtidigt revs en del byggnader på södra sidan och berg sprängdes för att skapa den nuvarande

gårdsplanen för av- och pålastningar av leveranser. På gårdssidan fanns under denna tid även stallar för hästarna liksom ekonomibyggnader och lager. Man finner bebyggelse på södra bergsbranten fram till cirka 1920-talet då det stråket bygges om i sin nuvarande form i samband med att området anpassades för biltransporter. De nu helt exponerade bergskanterna förstärktes genom betongmurar och med valvbågar mot bergväggen. En betongramp med markbeläggning av gatsten anlades för att senare, under 1960-talet, asfalteras för att vidare underlätta för lasttrafik.[1)]

Idag präglas Södra gården av betongförstärkta utsprängda skarpa bergskanter som bildar en slags visuell horisont i rummet. Gårdsrummet definieras i övrigt av metallverkstädernas och bryggeribyggnadernas olika tillbyggnader samt den vackra panncentralen från 1927. Kvar står även den ståtliga ingenjörsvillan som fick en oplanerad solitär karaktär uppe vid den sprängda kanten. Stora delar av gårdsplanen används sedan 1970-talet som hårdgjord parkeringsyta, och ett vegetationsparti av vildvuxna buskar och träd reser sig ur de tunna jordlagren på bergsbranten.

Kulturlivet har kännetecknat Münchenbryggeriets utveckling från 1971, då bryggeriverksamheterna lades ned och småindustrier, kontor och fritidsverksamheter flyttade in i lokalerna. Mälarsalens dansverksamhet startade 1972 och har fortsatt ända till idag under olika former. Under åren har cirka åtta miljoner dansat på de nötta parkettgolven och 150 000 elever har undervisats i danskursverksamheten. 1994 byggdes Mälarsalen om till konferens- och konsertanläggning och på scenen har bland andra Portishead, Metallica och Kendrick Lamar spelat. Musiken har fått ta plats i Münchenbryggeriet på många olika sätt genom åren. Mellan 1974–77 låg här Musikbryggeriet som var en av proggens sista konsertlokaler i Stockholm

Idag är verksamhetsbredden i kvarteret påtaglig. Här finns event- och konferensverksamhet, gymnasieskola, den Kungliga svenskan balettskolan, kontors- och ateljélokaler, restaurang, handel, med mera.

Allt detta utgör grunden till vårt förslag.

[1)] Källa: Ludvigsberg 3. Münchenbryggeriet Kulturmiljöutredning, övergripande historik. Datum 2021-10-13 rev 2024-02-28.

Strandallén och silon på Söder Mälarstrand (visionsbild).

Framtidsvisionen

Münchenbryggeriet som mötesplats och kulturnod längs Söder Mälarstrand

Ludvigsbergs strandallé

Om man möter kvarteret från norr, tornar bryggeriets monumentala och karaktäristiska nordliga elevation upp sig mot Riddarfjärden, sida vid sida med båtarna förtöjda längs Söder Mälarstrand. Härifrån upplever man tydligt många av bryggeriets olika tidsåldrar, vars fragment samspelar i en sammanhållen men variationsrik helhet.

En generös förplats öppnas mellan fasaden och en trädrad av knuthamlade lindar. Platsen, idag använd som parkeringsplats, är ett rum med enorm potential att utvecklas till en inbjudande och levande torgyta.

Utmed denna sida utgörs den föreslagna bebyggelsetillskotten av en serie paviljonger; rekreationsytor och hållpunkter som knyter an till stråket utmed Söder Mälarstrand och som vidare ansluter till nyetablerade tvärgående förbindelser till Münchenområdets inre sida. Genom huvudbyggnadens centrala passage hittar man upp i kvarterets mitt, Jacques Lamms plats, mellan husen.

Den stadsvända förplatsen är den yta från vilka paviljongernas verksamhet utgår. Här finns en scen, ett golv för aktivitet och lek som vintertid blir skridskobana, inramad av uppvärmda bänkar. Därtill kommer en marknadspaviljong, tillgänglig för användning året om, i direkt anslutning till bryggeriets lokaler i entréplan. Tillsammans utgör paviljongerna del av det grepp vars ambition är att bredda gränssnittet mellan bottenvåning och gaturum och därigenom tillgängliggöra bryggeriområdet för en större allmänhet.

I områdets nordöstra hörn, finner vi en nytillkommen mindre byggnad som har fått namnet ”Mynken”; en utåtriktad lokal kring vilken en svängd ramp leder upp till en av områdets två sjövända terrasser. Den tillgängliga svagt lutande rampen erbjuder utblick över Riddarfjärden och leder flöden upp till bryggeriets inre sida via kvällsterrassen, till vilken flertalet lokaler ligger i direkt anslutning. Byggnaden är cylindrisk med en konisk topp, tänkt utföras i cortenstål, och flörtar formmässigt med bryggeriets och metallverkstädernas historiska verksamhet och de metallsilos som en gång funnits inuti byggnaden.

Bryggeristråket, österut
(visionsbild).

Kvällsterrassen, som reser sig ovan båtarnas nivå, omgärdas av de karaktärsfulla metallverkstädernas byggnader från olika epoker; tillsammans ramar de in vistelseytan liksom vyn mot Riddarfjärden och Stadshuset. Kring och inuti den nya byggnaden finns ytor för mat- och dryckesförsäljning som bidrar till det redan etablerade kvällslivet i kvarteret.

En nygammal funktion på gårdssidan: Bostadshusen

Jacques Lamms plats, kvarterets centrala plats

Via Kvällsterrassen leder en smal befintlig passage, Bryggerigången, in mot det som idag är gårdsplanen och kallas för Södra gården. Här öppnar sig rummet i en luftig passage mellan bryggeribyggnaden och en dramatisk grönskande bergsbrant uppför vilken de lummiga nyanlagda bergstrappan och terrasstrappan klättrar mellan berget och de föreslagna nya bostadsbyggnaderna. Trapporna länkar samman områdets olika tvärsgående stråk och gårdsrum, samtidigt som de leder till en ny entré från Ludvigsbergsgatan. I siktlinjens bortre ände anas områdets nya centrala plats och knutpunkt, Jaques Lamms plats, framför Spetsvärmeverkets skorsten och en glipa mot naturen på Skinnarviksberget, som hintar om rummets fortsättning.

Närmar man sig istället området från höjden på Ludvigsbergsgatan, kliver man in genom grinden till det som historiskt var Gamla Skinnarviksgatan, den diagonal som än idag löper genom området. Att närma sig området härifrån är en upplevelse vida skild från den när området angörs från nordliga Mälarstrandssidan. Här, i den smala passage som uppstår i anläggningen av Ludvigsbergs disponentvilla från 1860 och bergsbranten på motstående sida, skymtar Riddarfjärden bakom det karaktäristiska Spetsvärmeverkets skorsten.

Det dynamiska stråket inleds med Bergsparken, en entréplats med sittplatser och grönska där växtlighet mjukt möter den för området karaktäristiska hårdskurna bergväggen. I anslutning finns en av områdets nya tvärförbindelser, de redan nämnda bergs- och terrasstrapporna.

Efter parken och dess trappning möter man gaveln på Bergshuset, ett av områdets tillägg avseende bebyggelse. Bergshuset, förlagt dikt bergsväggen, saxar sig nedför backen och ramar tillsammans med motstående, tillika nytillkomna, Gårdshuset in Riddarfjärden i fonden av stråkets långsträckta blickfång. Sammanlagt skapar vi cirka 112 nya bostäder av varierande storlekar, mellan ett och fyrrummare, i de nya byggnaderna. Till dem skapas gemensamma gröna takterrasser för vistelse och umgänge för de boende.

Kvällsterassen (visionsbild).

Lundagatan (visionsbild).

Visionsbild mellan huset.

Münchenbryggeriets alla byggnader och tillbyggnader har historiskt varit utförda i tegel, med vissa inslag av sten och puts, en tradition vårt förslag knyter an till. Samtidigt som husen har ett samtida uttryck, är ambitionen att genom fasadernas bearbetning och gestaltning etablera en dialog med den befintliga miljön.

I Bergshuset ges byggnadens volym en flikighet, som skapar djupverkan och bryter ned husets skala. Genom dess varierade takhöjd och fasadbearbetning skapas en avläsbar relation till bergets höjder vilka återspeglas i tegelfasadernas reliefverkan, ett grepp som bidrar till ett dynamiskt möte mellan bebyggelse och mellanrum med plats för grönska och vistelse. Bergets höjd är redan idag avläsbar i den befintliga bebyggelsens fasader, genom de gesimser som följer bergskanternas höjder.

Byggnaden övergår upptill i en putsad del och avslutas med sadeltak som knyter an till Spetsvärmeverkets gestalt. Med slätputsade fasader och större glasade öppningar påminner utformningen om industriella generella verkstadslokaler. På gården hittar man referenserna i 1970-talets tillbyggnadens stora spröjsade fönster liksom på 1954 års tillbyggnad. En bottenvåning med lokaler och entréer skapar rörelse och öppenhet mot stråket. Entréernas avsatser i slutningen skapar förplatser som definieras genom låga murar och växtlighet.

Gårdshuset är en fristående huskropp i rummet men bearbetas liksom Bergshuset genom rytmiska indrag längs med längdfasaderna och förhåller sig höjdmässigt till omkringliggande byggnader och bergskanter. Indragen skapar förutsättningar inte bara för trevliga förplatser i relation till entréer utan också mycket trevliga bostäder som i många fall har utblickar i två riktningar.

Mot Södra gården och Disponentvillan, trappar sig Gårdshuset etappvis ned mot en lägre skala. Olika nyanser i tegelkulörerna används för att bryta ner volymen ytterligare. Dess fasader gestaltas i samklang med den industriella rationalitet som återfinns i de angränsande befintliga tegelbyggnaderna. Genom en regelbunden fönsterindelning, inordnad i en veckad reliefverkan i tegelmuren, ges volymen en distinkt identitet med relation till de kraftiga reliefbearbetningarna hos de befintliga byggnaderna, murade under tidigt 1900-tal.

Bottenvåningarna, som öppnar sig mot torget och stråken, inhyser lokaler vars verksamheter kan tillåtas att växa ut på torgytan. I suterrängen under Gårdshuset inryms ett garage i två plan med parkeringsplatser för både boende och verksamheter.

Münchenterrassen
Västra mötesplatsen

Vid angöring västerifrån, från Skinnarviksparken, ter sig bryggeriområdet förhållandevis hemligt. Härifrån möter man en monumental gavel i tegel framför vilken en terrass breder ut sig. Härifrån njuter man av sjöutsikten mot Norr Mälarstrand i kvällssolen, med Skinnarvikens bergvägg i ryggen.

En tvärgående länk genom byggnaden, nytillskapade Västra passagen, möjliggör en vidareutveckling av tillgängligheten mellan områdets kraftiga nivåskillnader. På den övre nivån utformas en ny entrévolym som ersätter en nuvarande taktillbyggnad från åttiotalet. I anslutning till den etableras en kiosklokal med försäljning. Kioskens arkitektur inspireras, liksom Mynken, av siloformen och utförs också den i cortenstål. Dess fasad ansluter respektfullt till ett befintligt tegelparti i den befintliga byggnadens front mot kajen. Passagen nyttjar ett befintligt monumentalt portmotiv som nu får en tydligare koppling till dess offentliga funktion och som leder rakt över gatan till den relativt nya färjehållplatsen för resor mot Kungsholmen.

Från Münchenterrassen rör man sig, genom en trång och dramatisk gränd-liknande passage mellan bryggeribyggnaden och den naturliga förkastningsbranten, vidare in mot områdets centrum. Den befintliga byggnaden trappar sig ned mot den brännpunkt som gradvis avslöjar sig i det långa perspektivet upp genom det västliga-östliga stråket: först Spetsvärmeverket; därefter nya Jacques Lamms plats, knutpunkten för områdets kopplingar och rörelser, och starten på gaturummet bildat av de nya bostadshusen i en uppförs rörelsen mot Ludvigsbergs höjder.

Blickandes österut, med Jaques Lamms plats rakt framför sig, upplever man tydligast områdets mycket varierade rumsliga tvärsnitt: dess höjdskillnader, ny liksom befintlig bebyggelse, bergsbranter, öppna rum, trappningar och passager. Genom bryggeriets högresta fasad skymtar en passage som hintar om rörelsen ned mot vattnet.

Visionsbild, marknaden.

afa
FASTIGHETER

F6461 · 24:12